

завдання?». Вторинне оцінювання доповнює первинне і визначає, якими методами можна впливати на негативні події, їхній результат і вибір ресурсу для подолання стресу.

Отже, можна стверджувати, що копінг-стратегії в подоланні стрес факторів, добре показали себе на практиці в напрямі адаптації людини до вимог ситуацій (в т. ч. невизначеності під час війни), дозволяючи їй оволодіти ними, послабити або пом'якшити. Копінг-стратегія «розв'язання проблем» є найбільш раціональною та адекватною в стресовій ситуації подолання невизначеності, адже передбачає вивчення складної ситуації, яка виникла, її аналіз, пошук оптимальних рішень та альтернатив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Endler N., Parker J. Assessment of Multidimensional Coping Task, Emotion and avoidance Strategies // Psychological Assessment, 1994. Vol. 6. P. 50–60.
2. Lazarus R. S. The concept of coping / R. S. Lazarus, S. Folkman // Monat A. and Richard S. Lazarus. Stress and Coping. – New York, 1991. – P. 189–206.
3. Rodrigue J., Jackson S., Perri M. Medical coping models questionnaire: Factor structure for adult transplant candidates // International Journal of Behavioral Medicine, 2000. Vol. 7 (2). P. 89–11.
4. Terelak J. Człowiek i stres: koncepcje, źródła, reakcje, radzenie sobie, modyfikatory. Bydgoszcz-Warszawa: Branta, 2008.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ В УСКЛАДНЕНИХ УМОВАХ

Латиш Н. М.

*Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України (м. Київ)
natalilatysh31@gmail.com*

Сучасні умови життєдіяльності кожного українця характеризуються як складні, небезпечні, оскільки з початком повномасштабного вторгнення людина кожного дня стикається з загрозою для життя та здоров'я як фізичного, так і психологічного. Ефективність подолання несприятливих впливів залежить від психологічних ресурсів людини, її психологічного здоров'я.

Психологічний ресурс – це наявність тих життєвих можливостей, які людина використовує для вирішення будь-яких життєвих завдань. Життєстійкі люди сприймають загрозу (кризу) як випробування, можливість проявити свої найкращі

властивості. Такі люди здатні перетворити несприятливі обставини в можливість для особистісного зростання та розвитку.

Як свідчать дослідження [1], коли людина потрапляє в екстремальні, стресові обставини, відбувається психологічна деформація, в результаті чого можуть знижуватися або збільшуватися життєві ресурси людини, тобто людина може продовжувати здійснювати діяльність на тому ж рівні, як і виконувала її в звичних умовах, чи відбувається зниження (негативний вплив) або підвищення (позитивний вплив) продуктивності виконуваної діяльності. Щоправда, позитивний вплив зустрічається значно рідше. У разі негативної реакції на несприятливі фактори, стрес знижується працездатність, пригнічується нервова та імунна системи, людина може почати хворіти. Чи навпаки, людина починає проявляти гнучкість, пересилює свій страх, невпевненість і починає робити те, чого раніше не робила, адаптуючись до нових умов.

Вивчаючи адаптаційні можливості людини до несприятливих чинників, ряд дослідники концентрують увагу навколо явища резильєнтності (англ. *resilience*) – сучасного наукового концепту, яким у широкому розумінні позначається здатність людини або соціальної системи вибудовувати нормальне, повноцінне життя, зберігати цілісність і стабільність свого фізичного і душевного стану в складних життєвих обставинах, пристосовуватися в позитивному ключі до актуальних і потенційно травматичних подій (G. Bonanno, J. Ledesma, M. Westphal, F. Luthans та ін.), використовуючи при цьому нові форми поведінки, що сприятимуть успішному існуванню в соціумі.

Важливим кроком для розвитку та відновлення особистісних ресурсів є залучання людини до творчої діяльності, розвитку її творчого потенціалу. Адже творчо розвинена особистість, як зазначає академік В. Моляко, «володіє» стратегіями розв'язання нових задач, реалізує ці стратегії, здатна внести відповідні зміни у свою діяльність залежно від конкретних умов та власних можливостей. Здатність дітей до творчої діяльності під впливом цілого ряду ускладнюючих факторів обумовлює необхідність оволодіння ними такими мисленевими прийомами, які б забезпечили подолання різного роду ускладнень та несприятливих впливів, а отже, оволодіння творчими мисленевими прийомами.

Відомо, що процес творчості починається з вміння помічати протиріччя, проблеми, що існують в навколишній дійсності, самостійно вирішувати нові задачі. Говорячи про творче мислення, виділяють такі його якості, як спостережливість, вміння зіставляти і аналізувати, комбінувати, знаходити подібності, зв'язки і залежності, закономірності. Творчість є найбільш змістовною формою психічної активності дітей, яку можна розглядати як універсальну природню здібність, яка забезпечує ефективне виконання дітьми різних видів діяльності.

Розвиток творчого мислення дітей починається зі спостереження за предметами і явищами оточуючого середовища, які можуть бути змінені, вдосконалені чи перебудовані. Тому варто пропонувати дітям завдання придивитися навколо і відмітити те позитивне, що необхідно зберегти і те, що вимагає виправлення, зміни чи вдосконалення.

Психологи зазначають, що творче життя і освоєння нових сфер діяльності поліпшують якість життя, наповнюють його радістю і бадьорістю духу. Встановлено, що переживання позитивних емоцій, сміх активізує ділянки головного мозку, які відповідають за розвиток творчості та креативності. Чим більше позитивних емоцій відчуває дитина, тим гармонійніше вона розвивається та почувається щасливою. Яскраві позитивні емоції – основа формування потреби дітей в творчості.

Важливою умовою розвитку творчого ставлення до діяльності молодших школярів є, як ми вважаємо, формування конструктивного мислення молодших школярів. В процесі конструктивної діяльності в дитини з'являється можливість спробувати себе в чомусь, створюється можливість здійснювати пробні практичні дії з елементами конструктора, в результаті чого учень отримує продукт власної діяльності. При цьому відбувається активізація мислення, фантазії, стимуляція до творчих пошукових дій.

Розв'язування задач на конструювання дозволяє розвинути в учнів навички управління власними діями, здійснення цілеспрямованих, а не випадкових і хаотичних спроб при розв'язуванні задач. Така особливість цього виду мисленнєвої діяльності полягає в тому, що предмети (елементи конструктора) можна брати в руки, маніпулювати ними, змінювати просторове їх розміщення. Оскільки, працюючи з предметами, дитині легше спостерігати за власними діями щодо їх зміни, то в цьому випадку легше управляти діями, припиняти практичні спроби, якщо їх результат не відповідає вимогам задачі, чи навпаки, допомагає

довести спроби до кінця, до отримання певного результату, а не кинути її виконання, не дізнавшись результат.

В процесі конструктивної творчості в учнів формується здатність діяти цілеспрямовано, свідомо управляти і контролювати свої дії. Це дозволяє розробляти різноманітні плани для досягнення мети, мислено узгоджувати ці плани, щоб знайти найкращий варіант розв'язку. Тому метою розвитку конструктивного мислення є також формування вмінь розглядати різноманітні шляхи, плани, різні варіанти досягнення мети, різні способи розв'язування задач; оперуючи предметами в мисленнєвому плані, уявляючи різні варіанти їх зміни можна швидше знайти потрібний результат.

В процесі роботи з геометричними формами у дітей удосконалюються сенсорні навички, розвивається мислення, оскільки розкладаючи складні фігури на прості і, навпаки, створюючи із простих фігур більш складні, школярі закріплюють і поглиблюють свої знання про геометричні фігури, вчать розрізняти їх за формою, величиною, кольором, просторовим розміщенням. Такі заняття відкривають можливості для розвитку творчого конструктивного мислення учнів та дозволяють активізувати їх творчий потенціал.

В результаті емпіричного дослідження впливу ускладнюючих умов (обмеження в часі) на конструктивне мислення молодших школярів було визначено такі *типи реакувань* учнів: перший тип – *депресивний*, такі учні знижують свою активність, конструкція будується шляхом випадкових підстановок або поєднанням декількох структурних елементів, спостерігаються прояви тенденції до випадкових підстановок та мисленнєвих тенденцій аналогізування, що зумовлює прояви першого (найнижчого) рівня конструктивного мислення; другий тип – *активно-панічний*, конструкція будується здебільшого шляхом комбінування елементів конструктора, які є аналогами структур. На фоні відсутності видимої тривожності з приводу впливів несприятливих факторів має місце орієнтація на реалізацію власних вподобань та об'єктів, які є аналогами з минулого досвіду, в процесі розв'язування запропонованих задач спостерігаються прояви мисленнєвих тенденцій аналогізування, конструктивне мислення учнів реалізується на першому рівні; третій тип – *індиферентний*, конструктивне мислення реалізується на рівні більш цілеспрямованої розробки задумів, спостерігається деталізація конструкції, проявляються мисленнєві тенденції аналогізування та комбінування, що зумовлює прояви другого рівня

конструктивного мислення; четвертий тип – мобілізаційний, в процесі конструювання здійснюється спроба нейтралізувати зовнішні несприятливі впливи, які виступають якоюсь мірою як стимули до вдосконалення створюваної конструкції. Творче мислення реалізується на рівні знаходження досить складних конструкцій [2].

Важливою особливістю дитячої творчості є те, що основна увага приділяється самому процесу, а не результату. Хоча важливим є сам процес творчості, проте діти відчують великий емоційний підйом, якщо відзначається оригінальність і самотність творчої роботи дитини.

Систематичне виконання дітьми творчих розвивальних завдань дозволить підвищити якість психологічної роботи з підтримання, збереження та відновлення психічного здоров'я, загальної психологічної адаптації, психологічної життєстійкості людини на основі розвитку її творчих здібностей, забезпечить здатність відновлюватися у несприятливих умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Творча діяльність в ускладнених умовах / В.О. Моляко, А.Б. Коваленко, Л.А. Мойсеєнко, Т.М. Третяк та ін. За загальною редакцією В.О.Моляко. К., 2007. 308 с.
2. Латиш Н.М. Особливості конструктивного мислення молодших школярів в процесі розв'язування творчих геометричних задач: дис. ... канд.. психол. наук: 19.00.07., К., 2013. 204 с.

РОЗВИТОК ТОЛЕРАНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ КІНОМИСТЕЦТВА

Мельничук М. М.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
igopolt@ukr.net*

Вивчення психологічного впливу творів мистецтва на особистість дозволяє зрозуміти закономірності розвитку особистості у процесі її соціалізації як входження у культуру. Сучасний культурно-історичний підхід у психології (С. Максименко, М. Коул та ін.) визначає вплив культури на особистість як необхідний та багатоплановий процес, дія якого залежить також від активності самої особистості. Освоєння культури відбувається у процесі соціалізації особистості як інтеріоризація зовнішньої соціальної діяльності за допомогою різноманітних засобів (знаків). Кінофільми, що є важливими феноменами, артефактами культури, можуть виступати, таким